

20. OKTOBAR

Tekst: Milan Radanović
Ilustracije: KURS

"Ja sam bio svedok ovakvog razgovora. Jedan partizan na Cvetnom trgu uzvraća pozdrav jednom starijem seljaku koji ga je darivao jabukom:
- Smrt fašizmu, čiča! - uzvikuje partizan.
- Smrt mu, majku mu njegovu! - odgovara seljak."

Borbe za oslobođenje Beograda 14–20. oktobra 1944, kao sastavni deo Beogradske operacije, spadaju u najznačajnije događaje koji su se odigrali na tlu Jugoslavije tokom Drugog svetskog rata. Nakon oslobođenja Beograda postalo je očigledno da je moguće očekivati skorašnji poraz nemačkog okupatora i njegovih saradnika na jugoslovenskom tlu. Nijedan prethodni događaj tokom Drugog svetskog rata na području Jugoslavije nije tako snažno nagovestio ovakav ishod.

Beogradska operacija

Nemačka vojska je i pre 20. oktobra 1944. trpela poraze na jugoslovenskom ratištu, ali visoki gubici okupatora u ljudstvu i tehnici označili su negativan ishod u ovim borbama kao najteži poraz nemačkog oružja na tlu Jugoslavije u dotadašnjem toku rata. Sem toga, visoki gubici Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) predstavljali su najveće gubitke partizanskih snaga u dotadašnjem toku rata, ako izuzmemo Bitku na Sutjesci. Prema zvaničnim posleratnim podacima, snage NOVJ-a su u borbama za oslobođenje Beograda imale 2.994 poginulih i 3.379 ranjenih boraca. Prema istim podacima, u ovim borbama poginulo je 960 boraca Crvene armije, pri čemu je nepoznat broj ranjenih sovjetskih vojnika.¹ Međutim, NOVJ je nakon oslobođenja Beograda, Vojvodine i Srbije znatno uvećala vlastite snage i, zahvaljujući sovjetskoj pomoći i zaplenjenom nemačkom naoružanju, kvalitetno naoružala jedinice. Zapravo, NOVJ je uoči, tokom i nakon pobeđe u Beogradskoj operaciji prerasla iz gerilske vojske u modernu oružanu silu sposobnu za izvođenje operativno-taktičkih dejstava u uslovima

frontalnog ratovanja. Izvođenjem ove vojne operacije NOVJ se neposredno povezala sa savezničkim antifašističkim frontom. Okončanjem vojne operacije stvorena je dotad najveća slobodna teritorija u Jugoslaviji od okupacije 1941, koja je pružila mogućnost kvalitetnijeg snabdevanja i preoružavanja snaga NOVJ, time i prelaz na nove, više forme organizacije oružanih snaga.

Istorijski revizionizam

U poslednjih četvrt veka, uporedo s uništavanjem tekovina jugoslovenske socijalističke revolucije i nasleđa socijalističke države, degradiraju se i demonizuju simboli Narodnooslobodilačke borbe (NOB) 1941–1945. Oslobođenje Beograda, oktobra 1944, predstavljalo je jedan od snažnih simbola borbe naroda Jugoslavije u Drugom svetskom ratu. Nakon pobeđe nad armijom Trećeg rajha i njihovim domaćim saveznicima iz redova snaga kolaboracije, postalo je očigledno da je oslobođenje Jugoslavije pitanje meseca, kao što je bilo jasno da uspostavljanje revolucionarne vlasti u Beogradu znači sprečavanje obnove predratnog društveno-ekonomskog poretka i povratka monarhije.

Predstavnici vladajuće ideologije, to jest kreatori zvanične istorijske politike, naročito nakon 2000, nastoje da degradiraju i radikalno transformišu paradigmu oslobođenja Srbije i Beograda 1944, pokušavajući da oslobođenje prikažu kao navodno

novu okupaciju ili, makar, kao uspostavljanje vlasti navodno neželjenih oslobodilaca. Oslobođenje Beograda, kao najsnažniji simbol događaja u Srbiji u jesen 1944, koji su podrazumevali vojni poraz snaga kolaboracije, istorijskih favorita političkih predstavnika vladajuće ideologije, nastoji se tumačiti isključivo kroz prizmu revolucionarnog terora i političke represije nakon 20. oktobra, pri čemu se namerno ignoriše istorijska realnost okupacije (koja podrazumeva kolaboraciju znatnog dela predratne ekonomske i političke elite i, naročito, predratnog represivnog aparata) i činjenica da je oslobođenje podrazumevalo ogromne žrtve među pripadnicima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Crvene armije. S druge strane, najzastupljenija interpretacija izmenjenog narativa posvećenog događajima vezanim za 20. oktobar podrazumeva isticanje višestruko uvećanih brojki stradalih stanovnika Beograda, viktimizaciju stradalih i stereotipizirano tumačenje strukture stradalih.

Revizionistička interpretacija oslobođenja

Revizionistička interpretacija oslobođenja Beograda nudi apokaliptičnu sliku događaja, što je u suprotnosti s istorijskim izvorima, budući da je ogromna većina Beograđana dočekala partizane i crvenoarmejce kao oslobodioce. Stradali predstavnici kvislinških struktura i njihovi saradnici nastoje da se rasterete političke i krivične odgovornosti i proglašavaju nevinim žrtvama „komunističkog terora“. Predstavnicima revizionističke istoriografije i desničarski građanski intelektualci nastoje da sugerišu kako su njihovi istorijski favoriti pobijeni nakon oslobođenja isključivo zbog toga što su bili imućni i jer su bili antikomunisti, pri čemu ovakve interpretacije podrazumevaju licitiranja brojkama „žrtava komunističkog terora“, i isticanje višestruko uvećanih brojki stradalih (najčešće se pominje navodno 10.000 stradalih stanovnika Beograda – „predstavnik ekonomske i intelektualne elite srpskog naroda“, ali se ponekad mogu čuti tvrdnje koje podrazumevaju dva do tri puta veće brojke navodno ubijenih antikomunista). Navešćemo jedan karakterističan primer. Među poznatim javnim ličnostima koje su iznosili neutemeljene pretpostavke o broju

stradalih u Beogradu izdvaja se dramski pisac Dušan Kovačević. Tvrdnje ovog diplomate karakteristične su kako po iznošenju višestruko uvećanih brojki stradalih, tako i po izraženoj netrpeljivosti prema oslobodiocima, stoga ih navodimo kao dobru ilustraciju jednog sindroma. „Ako vi u 'oslobodilačkim' uniformama upadnete u jedan grad kao što je bio Beograd i u tom gradu u roku od nekoliko meseci streljate između 9.000 i 13.000 najvrednijih i najobrazovanijih ljudi, i zamenite ih poludivljim plemenom koje je upalo u taj grad, vi ste obezglavili jedan narod, pobili ste ono što je najbolje. Došla je ta banda predvođena izbezumljenim komandantima, na čelu s ratnim zlikovcem Josipom Brozom, kome nikad nije suđeno.“² Oni koji su poginuli za oslobođenje Beograda i njihovi preživeli saborci, pri pri čemu broj poginulih partizana brojčano nadmašuje broj onih koji su ubijeni nakon oslobođenja (među kojima je velik broj saradnika okupatora i lica odgovornih za tuđa stradanja, koji se pri tom karakterišu kao navodno „najvredniji i najbolji“ deo srpskog naroda), nazivaju se „poludivljim plemenom“ i „bandom“.

Rad državne komisije

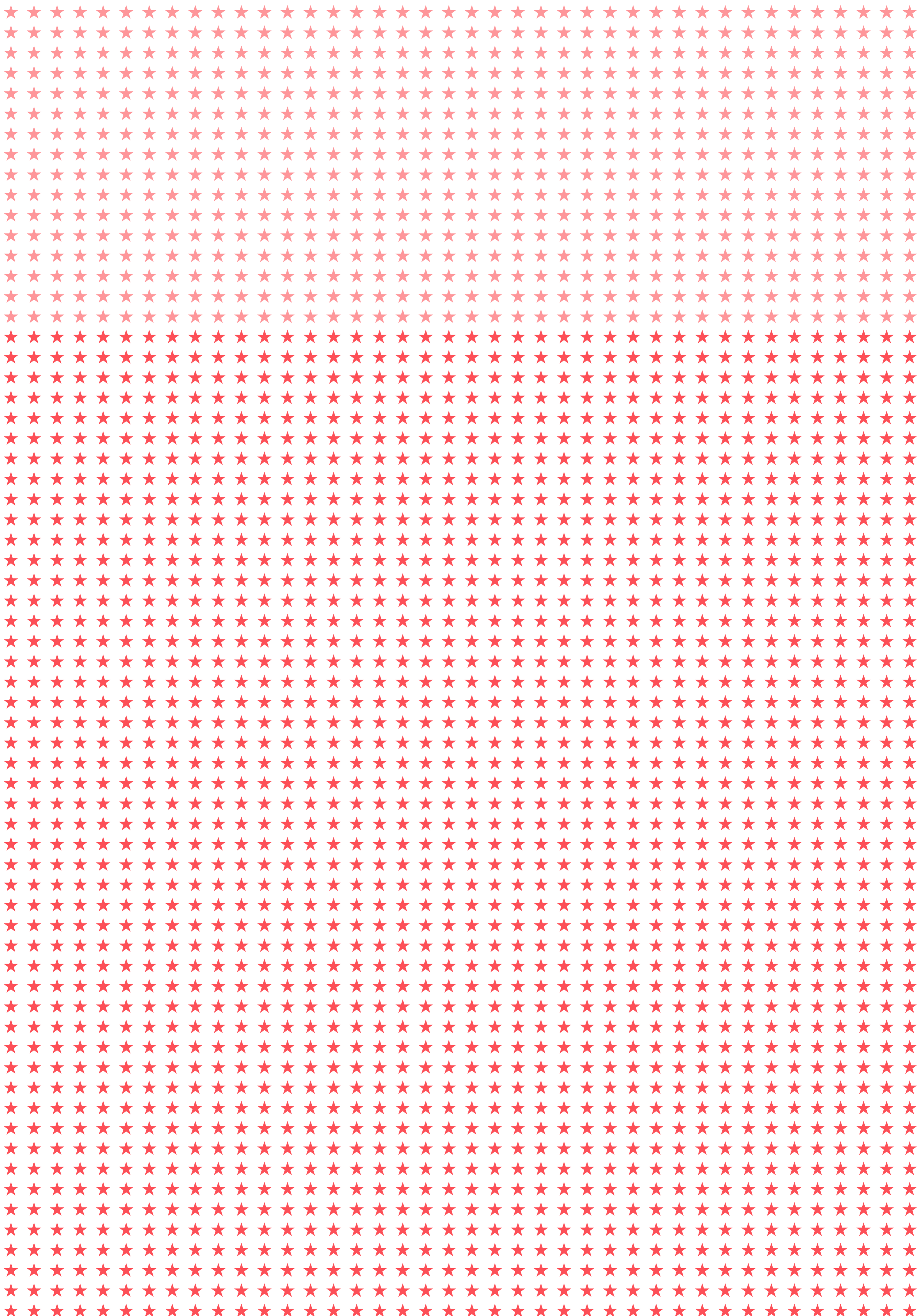
Predstavnicima akademskog istorijskog revizionizma u javnosti su isticali pretpostavku o navodnom streljanju 5.000–10.000 stanovnika Beograda nakon oslobođenja. Vlada u kojoj je Demokratska stranka bila većinski partner, odobrila je 2009. osnivanje Državne komisije za tajne grobnice. Jedan od zadataka ove komisije podrazumevao je popisivanje svih stradalih stanovnika Srbije nakon 12. septembra 1944 (naravno, isključujući one koje su u tom razdoblju pobili nemački okupator i njegovi saradnici). Državna komisija je do sredine 2014. popisala 1.936 „žrtava komunizma“ u Beogradu nakon 20. oktobra 1944. Međutim, analizom registra stradalih, ustanovilo se da u registru egzistira nekoliko stotina (između 1/5 i 1/4) imena koja su najčešće proizvoljno, a ponekad greškom uvrštena u registar, bilo da je reč o duplim imenima, o licima koja su već evidentirana u registrima njihovih matičnih opština, o licima koja nisu stradala u navedenim okolnostima (npr. lica koja su decenijama kasnije umrla prirodnom smrću), ili o licima koja na osnovu teritorijalne pripadnosti ne bi trebala da budu uvrštena u registar stradalih za grad Beograd (ova kategorija je najzastupljenija – reč je o proizvoljnom

uvrštanju u registar lica koja nikad nisu živela niti su stradala u Beogradu). U međuvremenu je ovaj broj smanjen na 1.822.³ Analizom strukture stradalih u ovom registru, došlo se do zaključka da blizu polovine stradalih (48%) čine lica koja su pripadala oružanim formacijama, to jest ne mogu se uvrstiti u civile. Naravno, među osobama ubijenim nakon oslobođenja bio je nemali broj onih koji su nepravedno kažnjeni smrću. Ovu činjenicu nikad ne treba ignorisati. S druge strane, u registru stradalih za grad Beograd, Državne komisije za tajne grobnice, pored lica koja su nepravedno lišena života, iako je reč o ličnostima koje su u znatnom broju imale nečasno držanje za vreme rata, naveden je čitav niz ličnosti koje su bile nosioci terora koji je sprovodio kvislinški represivni aparat, kao što u registru za Beograd egzistira znatan broj najistaknutijih nosilaca kolaboracije u Srbiji, uključujući i ratne zločince.

„Zauzimali smo ulaz po ulaz, zgradu po zgradu. U tome su nam pomagali hrabriji stanovnici ulice, koji su sprovodili borbe i odeljenja kroz dvorišta i podrume zgrada.“

¹Jovan Marjanović, Beograd, Beograd, 1964, str. 340.
²Радмила Станковић, „Душан Ковачевић: Сви смо саучесници“, НИИ, 3237, Beograd, 10.1.2013, стр. 36.
³http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/00/70246.html

PALIH BORACA ZA OSLOBOĐENJE BEOGRADA OD NACISTIČKE OKUPACIJE. U ČAST 3954